

BÜYÜK TAARRUZ ÖNCESİ AFYONKARAHİSAR'DA YUNAN MEZALİMİ

Greek Atrocity in Afyonkarahisar before Great Attack

Naci ŞAHİN*

ÖZET

Yunanlılar Anadolu'ya, kalıcı olmak için gelmişlerdir. Bu bakımdan kendilerine engel olarak gördükleri Türk halkını bütünüyle bölgeden atmak ve yok etmek faaliyeti takip etmişlerdir. Yakılıp yıkılan yerleşim merkezleri, öldürülen insanlar, gasp edilen mallar, yıkılan ve yok edilen hayatlar bunun en açık göstergesidir. Afyonkarahisar'da bundan payını alan bir yerleşim birimidir. Büyük Taarruz öncesi ortaya konan Yunan vahşet ve zulmü bu çalışmanın ana konusudur.

Anahtar Kelimeler: Batı Anadolu, Kurtuluş Savaşı, Türk, Yunan, Zulüm.

ABSTRACT

The Greeks came to Anatolia to stay permanently. In this respect, as they regarded Turkish public as an obstacle, they followed the aim to expel them from the region and dispose of them. The residential centers were burned and collapsed, the people were murdered, the goods seized, the lives abolished and abated are the most explicit indications of this situation. Afyonkarahisar is one of these residential units getting its share. The Greek savagery and cruelty before Greek Attack is the main subject of this study.

Key Words: Western Anatolia, Turkish War of Independence, Turk, Greek, Cruelty.

*Yrd. Doç Dr., Afyon Kocatepe Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Öğretim üyesi, (nsahin@aku.edu.tr), Afyonkarahisar-Türkiye

Yüzyıllar boyunca Anadolu egemenliğinde söz sahibi olmak isteyen Yunanlıların, bu topraklar merkezli bir devlet tahayyülü içerisinde oldukları bilinen bir gerçektir. Mora yarımadasında 1829 tarihinden itibaren kurularak devlet haline gelen Yunan devleti, genişleme siyasetini bütünüyle doğuya karşı yürütmüş, sürekli olarak Osmanlı Devleti aleyhinde genişleme politikası takip etmiş bulunmaktadır.

Yunan ordusunun Anadolu'yu ele geçirme planlarını içine alan macerası neticesi batı Anadolu yanmış, yıkılmış, adeta harabe bir görünümüne dönüşmüştür. Maddi külfeti bir yana, Anadolu insanında manevi açıdan onulmaz yaralar açmıştır.

15 Mayıs 1919 tarihinde Anadolu topraklarına basan Yunan işgal kuvvetleri başlangıçtan itibaren son derece planlı bir işgal programı takip etmişlerdir. Anadolu'da ortaya çıkmış milli mücadele hareketinin özünü oluşturan Kuva-yı Milli ruhu Yunanlıların işgallerinin durmaksızın devam edeceğini ve bütün vatana kastedilmiş bir hareket olarak değerlendiren, bu sıralarda İstanbul hükümeti Yunan işgalinin geçici olduğunu ve bir müddet sonra kendiliğinden sona ereceğini düşünmekteydi. Nitekim Harbiye Nezaretinden Denizli'deki 57. Tümen Komutanlığı'na gönderilen şifre telgrafta beslenen bu ümit açık olarak ortaya çıkmaktadır. General Milne'nin Yunanlıların kendiliklerinden daha fazla ilerlemeyecekleri hakkında teminat verdiğini ifade etmektedir. "..Kuva-yı Milliye reisleri ve diğer nüfuz sahipleri arasında bu gibi faaliyetlere yönelme varsa, bu eğilimin yok edilmesini rica ederim..." ifadesiyle özleşen, bu düşünceye İstanbul Hükümeti ve onun Harbiye Nazırının çok inandığı anlaşılmaktadır. (ATAŞE ARŞİVİ, Kl.İSH-Kt.-197-Gl.-40-B.-40-1.)

Yunanlılara karşı Kuva-yı Milli adıyla örgütlenen Türk Milleti'nin bu davranışının çok hoş karşılanmayacağını düşünen İstanbul Hükümeti bu bağlamda bu tür hareketlerin derhal önünün kesilmesini talep etmektedir. İstanbul hükümetine göre hukukumuza, namusumuza, can ve malımıza zorla ve fiilen saldırılara karşı silaha sarılmak ne kadar meşru ise, geride köyünde oturan ve bütün medeni kanunlarca masum kabul edilen halka karşı katliam fikri dinen, siyaseten ve medeniyeten o kadar gayrimeşrudur. Hangi şartta olursa olsun, böyle bir durumun fiilen meydana gelmesi siyasi varlığımızı da kesin bir tehlikeye sokacaktır. Vatanımızdan ayrılması ihtimaliyle kalplerimizin titrediği bazı topraklarımızın elimizden alınması için ortaya konulan en kuvvetli sebep, bizim gayrimüslim unsurları adil olarak idaredeki acimiz olduğudur. Düşmanlarımıza bu iddialara baştan aşağı hak verdirecek kanlı örnekler oluşturmanın memleket çıkarlarıyla ne dereceye kadar uyacağı konusunda kararın sorgulanması gerekir. Harbiye Nezaretinin, rahatsız olduğu bir başka konu ise Uluslar arası tahkik komisyonunun incelemelerinin

Osmanlı Devleti lehine oluşturduğu düşünülen kamuoyunun Kuva-yı Milliye hareketiyle aleyhimize sonuç vereceği düşüncesinde olduğu görülmektedir.

İstanbul hükümeti, Yunanlıların Anadolu'yu kısa zamanda terk edeceğine inanmaktadır. Hatta Yunanlılara karşı direniş hareketlerinin ortaya çıkması Yunan ve İngiliz işgal kuvvetlerinde aleyhimize tezahür edebilecek eylemlerle sonuçlanabilecektir.

Olaya İstanbul hükümetinin düşüncesinin aksine daha geniş açıdan yaklaşan İngiliz işgal kuvvetleri İzmir, Manisa, Denizli gibi daha batıda kalan kentler şöyle dursun, işgal kuvvetlerinin uzantısını Afyonkarahisar'a kadar getirmiş bulunmaktaydılar. Bu durum işgalin geçici değil, tam tersine kalıcı olduğunu göstermekteydi.

Batı-doğu istikametinde hızla ilerleyen Yunan işgal kuvvetlerinden başka, Afyonkarahisar'da İngiliz işgal kuvvetlerinin de mevcudu bulunmaktadır. 12. Kolordu Komutanlığından, 20. Kolordu Komutanlığı'na 20 Şubat 1920 tarihinde gönderilen şifre telgrafi havi vukuat raporunda Afyonkarahisar'daki 1000'i aşkın İngiliz kuvvetinden 120 er'in 10 Şubat'ta kuzeye hareket ettiği belirtilerek İngilizlerin, kalan kısmı için tren hazırlığı içerisinde bulunduğu bildirilmektedir. Aynı telgraf suretinde Afyonkarahisar cephaneliğinin 19 Şubat 1920 tarihinde 23. tümene teslim edildiği bildirilmektedir¹. (ATASE ARŞİVİ, Kl.İSH-Kt.120-Gl.152-B-152-1).

Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaseti'nin 241 sayılı ve 31 Ağustos 1922 tarihli savaş raporu'na göre; Afyon bölgesinde Murat Dağları tarafından Uşak genel istikametinde geri çekilen düşman ile takip birliklerimiz arasında Dumlupınar doğu ve kuzeydoğusunda iki gündür geceli gündüzlü devam eden muharebeler sonucunda düşmanın ezici şekilde mağlup edildiği bildirilmektedir. Düşman orduları geri çekilirken Çalköy ve Hamurköy'ü tamamen ve Dumlupınar'ı kısmen yakmış ve halkından bir kısmını öldürmüş ve yakmış ve bazılarına çeşitli kötülükler yapmışlardır. (ATASE ARŞİVİ, Kl.İSH, Kl.-1588, Ds. 42-46-A, Fh.-242.)

Afyonkarahisar bölgesinde Yunan işgal kuvvetleri tarafından tamamen yakılan yerleşim merkezleri şunlardır; (ATASE ARŞİVİ, Kl. 1702-Ds.520-Fh.61.)

¹ "...Karahisar'da bini mütecaviz İngiliz kuvvetinden yüz yirmi nefer on şubatta şimale hareket etmiş mütebakisi için tren ihzar edilmektedir. Karahisar cephaneliği İngilizler tarafından yirmiüçüncü fırkaya teslim olunmuştur." denilmektedir.

Çakır	Toganlar	Döger
Kalecik-i kebir ²	Kışlacık	Sarıca
Kalecik-i Sağır ³	Sincanlı	Beyköy
Çavdarlı	Akviran	Eğret ⁴
Kayadibi	Küçükühyük	
Sıracık	Avlak	

Yine Yunanlılar tarafından Afyonkarahisar bölgesinde kısmen yakılan yerleşim birimlerinin ise şunlar olduğu görülmektedir; (ATASE ARŞİVİ,Kl. 1702-Ds.520-Fh.61.)

Bostanlı	Çıkrık	Kozluca
Tazlar	Balmahmut	Burhaniye
Elvanpaşa	Bulcaköyü	Ayazini
Boyalı	Paşa	Kınık
Tokuşlar	Salar	Çobanözü
Ayvalı	Kırka ⁵	Nusretiye
Çobanlı	Bayramgazi	Fethibey
Çalışlar	Çayhisar	Sadıkbey

Afyonkarahisar işgalleri sırasında Yunanlılar bölgede görülmemiş ölçüde vahşet ve zulümler icra etmişlerdir. Tarihte böyle barbarlık ve medeniyetsizlik çok ender görülen olaylardandır. Yunanlıların yerleşim politikalarının gereği ve nüfus istatistiklerini kendi lehlerine çevirmek istemelerinin göstergesi olsa gerektir ki, eli silah tutan insanlarımızı katletmekten geri durmamışlardır. Bu olay daha başlangıçta İzmir’i işgal eden Yunan işgal kuvvetlerinin Hasan Tahsin başta olmak üzere eli silah tutan insanlarımıza karşı ortaya koydukları vahşeti, Afyonkarahisar’ı işgalleri sırasında da devam etmiş, artarak esef verici boyutlara taşınmıştır.

² (Büyük Kalecik)

³ (Küçük Kalecik)

⁴ Anıtkaya

⁵ Şimdi Eskişehir’e bağlı yerleşim merkezi.

Afyonkarahisar merkezde şehrin batı istikametinden şehre giren Yunan işgal kuvvetleri ve Efsun alaylarının Yunan bayrağına karşı saygısızlık gösterdikleri gerekçesiyle daha ilk gün sağa sola ateş açmaları sonucunda bilerek Mustafa oğlu Mehmet isimli 17 yaşındaki bir vatandaşımızı şehit ettikleri, öldükten sonra yerde yatan cesede dipçik darbeleriyle sağlı sollu hedef gözetmeksizin sapladıktan başka cesedi tekmeledikleri anlaşılmaktadır⁶. Bugünkü asri mezarlık arka kısmında bulunan alanda⁷ karargah kuran Yunan işgal kuvvetleri, Efsun alaylarını görkemli biçimde düzenleyerek şehre batı istikametinden düzenli birlikler halinde yürüyüşe geçirmişlerdir. Şehirde bulunan Ermeni ve Rum kızları Yunan askerlerinin geçtiği güzergahlara çiçekler atarak, büyük sevinç içerisinde Yunan işgal kuvvetleri askerlerini karşılamışlardır.

Bugünkü Afyonkarahisar gar binasından önce ilk gar binası İzmir istasyon binası olarak bilinen bina idi. Buraya, batıdan gelen Yunan kuvvetlerinin lojistik malzemeleri gelmekteydi. Bir kısım Yunan birlikleri buranın güvenliğini sağlamak için buraya yönelmişti. Diğer kısım Yunan işgal birlikleri ise, Mecidiye ve Hamidiye olarak bilinen Afyonkarahisar'ın batı çıkışındaki asker hastanesinin⁸ önünden şehir merkezine doğru düzenli adımlarla yürümektedirler. Bugünkü Asri Mezarlığın hemen bitimindeki mevkiiden sonra, Yunan işgal kuvvetleri ikiye ayrılmış bulunmaktaydılar. Birinci gurup yukarıda ifade edildiği gibi asker hastanesi önünden şehir merkezine hareket etmiştir. İkinci gurup ise bu yolun solundan İzmir istasyon binası mevkiine doğru yönelmiştir. Bunların her ikisinin önünden yolu açmakla görevli ileri hareket birlikleri hareket etmekteydi. Ancak en önde yolu açmakla görevli Yunan ileri uç birliklerinin taşkınlıklar yaptıkları ve özellikle yol kenarında bulunan camilere çirkinlik ve taşkınlıklar yaptıkları anlaşılmaktadır.

Yunan işgal kuvvetlerinin ilk icraatı kaledeki Türk bayrağını indirerek yerine dev boyutta bir Yunan bayrağını göndere çekmek olmuştur⁹.

Şehir merkezine gelen Yunan birlikleri burada bulunan Afyonkarahisar'ın hükümet merkezini derhal işgal ile yönetime fiilen el koymuşlardır. Türk

⁶ Olayın görgü şahidi bundan iki yıl önce vefat etmeden görüştüğüm, Murtazabey oğlu Ahmet'in anlatımlarıyla netleşmektedir. Cesedin yerlerde tekmelediğini anlattığında gözlerinden yaşların akmasına mani olamamıştı. Çocuğun annesi feryatlar etmiş, ağlayarak çaresizlik içerisinde yavrusunu kucaklamıştı. Murtazabeyoğlu Ahmet, 81 yaşında, serbest meslek. (20.06.2005)

⁷ Bugün Polis Meslek Yüksek Okulu'nun bulunduğu kampüs alanı.

⁸ Afyonkarahisar'da bugün Hattat Karahisar Mahallesi'nde bulunan Köy Hizmetleri Makine İkmal Dairesi iken Köy Hizmetlerinin kaldırılmasıyla il özel idaresine bağlanan binanın eski yerinde iki katlı, tam teşekküllü Afyonkarahisar Asker Hastanesi bulunmaktaydı.

memurlar tartaklanarak kovulmuş, hükümet işlerine fiili olarak yardımcı olmak üzere şehirdeki okumuş ve kültürlü Rum ve Ermeni asıllı olanlar yönetime yardımcı olmak üzere hükümet dairesine davet edilmişlerdir. Hükümet konağının hemen arkasında bulunan cezaevi, Yunan mahalli otoritesine karşı gelen Türk unsurların toplandığı bir merkez hüviyetine bürünmüştür.

Yunan zulmü merkezdekilerle sınırlı olmaktan çıkmıştır. Eğret(Anıtkaya)'da Yunan işgal kuvveti askerleri, erkekleri, kadınlardan ayırt ederek üç gün üç gece serbest bırakılmışlardır. Eğret ve Döğer'deki tecavüzler ve ırza geçmeler özellikle ileri gelen eşraf ailelerine yapılmıştır. Yunan askerleri, 60 yaşındaki bir kadına tecavüz etmişlerdir.

Afyonkarahisar mutasarrıflığı'nın Yunan Mezalimine ilişkin 16 Teşrinievvel 1338 tarihli raporu, Yunanlıların bölgede yaptıkları mezalim ve bunun boyutları ile ilgili olarak çarpıcı bilgiler vermektedir. Rapora göre Yunanlılar işgal kuvvetlerini Sandıklı, Çivril, Bolavadin¹⁰ ve Aziziye kasabalarına kadar yaymış bulunmaktadır. Ancak Sakarya Savaşı'nı müteakip Bolvadin, Aziziye¹¹ ve Sandıklı kazalarından kuvvetlerini çekmek zorunda kalmışlardır. Ancak Yunan işgali bununla bitmemiştir. Nitekim, Yunan işgal kuvvetleri merkez livası köylerinden yüz onbeş Çivril¹²'den yirmi iki köyü ve merkez liva ve Çivril kaza merkezini 27 Ağustos tarihine kadar işgal altında bulundurmuşlardır. Afyonkarahisar'ın Yunan işgali altında bulunduğu dönem son derece tahripkar ve vahşet dolu izler taşımaktadır. (Anadolu'da Yunan,1338).

⁹ Yunan inzibat birliklerinden bir manga asker düzenli adımlarla yürüyerek Ulu caminin önüne geldi. Ulu caminin duvarlarına anlamadığımız türden sözler yazdılar. Bende okuma yazma bilmiyordum. Ancak Yunanca olduğunu tahmin ettiğimiz sözlerden yine Yunanlıların tahminen çirkin sözler yazdıklarını düşündük. Yazdıkları yazılara bakarak birbirleriyle güldüler. Ulu cami önünden aralarına mesafe bırakarak, kaleye doğru hızlı adımlarla çıktılar. Elllerinde oldukça büyük bir Yunan bayrağı taşıdıklarını gördüm. Biraz sonra kaledeki bayrağımızı indirdiler. Yerine Yunan bayrağı astılar. Afyonkarahisar'ın elimizden çıktığını o gün ağlayarak ilk defa hissettim. Hayatım boyunca unutamayacağım ve kendi kendime söz vererek bunun önüne geçeceğim ve Kahpe Yunan'ı buradan atacağım diye söz verdiğim gün o gündü. Mustafa oğlu Hüseyin 91 yaşında. Serbest Meslek,(20.06.2005)(Kendisiyle 2005 yılında yaptığım görüşmede kaleye Yunan bayrağı çekilmesinin ayrıntılarını ilerlemiş yaşına rağmen detaylarıyla anlatmıştı..N.Ş.)

¹⁰ Bolvadin Kazası

¹¹ Emirdağ Kazası

¹² Çivril o tarihlerde Karahisar-ı Sahib Sancağı'na bağlı iken şimdi Denizli'nin bir ilçesi olmuştur.

Rapora göre Merkeze bağlı Akviran köyünü işgal ettikleri sırada öğle vakti idi. Köy Camisinde ezan okumak için minareye çıkan köy imamını "Kuva-yı Milliyeci" olmakla ve "Halkı Kuva-yı Milliye"ye davet etmekle" suçlamışlar, önce köy imamını katletmiş sonrada köy halkından 25 kişiyi katlederek Akviran köyünü ateşe vermişlerdir.

28.8.1338 tarihli resmi tebliğe göre¹³, 24 Temmuz 1338 tarihinde Afyonkarahisar'ın kuzey ve doğusunda bulunan çeşitli köylerin mezruatı(ekinleri) ile Çivril mıntıkasındaki Sarı Baba köyünün, düşman tarafından ateşe verilmek suretiyle yakıldığı haber verilmektedir.

Çeşitli gerekçeler ve silah arama bahanesiyle köy ve kasaba halkını hapis, kuvvet kullanma, darp ve işkence etmek suretiyle baskı altına almışlar, Kuva-yı Milliye'ye bilgi vermekle suçlamışlardır.

Yerli ahaliyi zorla angarya işlerinde çalıştırmak suretiyle istihkam ve tahkimat çukurlarının kazılmasında görevli kılmışlardır.

Karahisar-ı Sahib Mutasarrıflığının raporuna göre, Deper, Kışlacık, Kalecik-i Kebir, Kalecik-i Sağır, Çakır, Cüdalı, Doğanlar, Olucak, Süğlün, Sarıcaova, Liğen, Beğkur, Eğret, İhsaniye köylerini tamamen ateşe vermek suretiyle yakmışlardır. Evsiz-barksız kalan ahaliyi mitralyöz ateşine tutmak suretiyle ve önüne gelene ateş ederek imha etmişlerdir.

Namuslu kız ve kadınların zor kullanmak suretiyle namuslarını kirletmişler, siperlere götürerek defalarca tecavüz ettikten başka, bir çok hakaretlerde bulunmuşlardır.

Karahisar-ı Sahib Sancağı merkezinde zaten kısıtlı olan su kaynaklarını Yunan askerleri bilerek tutarak özellikle çeşme başlarında beklemişler, su almaya gelen kızlara ve kadınlarımıza sözlü ve aleni olarak tacizde bulunmak suretiyle yüz kızartıcı davranışlarda bulunmuşlar, İslam ahalinin kızlarını ve kadınlarını Ermeni çocuklara taşlattırılmışlardır.

Karahisar-ı Sahib Mutasarrıfı Ali Rıza'nın verdiği bilgilere göre, Yunanlılar birer bahane bulmak suretiyle şehrin ileri gelen zenginlerini hapsedmiş ve bunlardan aldıkları değerli maden, ziynet eşyası ve nakit para karşılığında serbest bırakma teklifinde bulunmuşlardır. Köylülerin ve kasabalar halkının ellerindeki öküz, inek, koyun, gibi sağmal ve kasaplık hayvan türündeki mallarına zorla el koymuşlar köylülerin ve kasabalıların elinde çok cüzi miktarda hayvan bırakmak suretiyle mallarını gasp etmişlerdir.

¹³ 28.8.1338 tarihli resmi tebliğ.

bu dönem yazarlarının kendi ifadelerinde görmek mümkündür².

Millî Mücadele, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecini kapsayan bir zaman dilimi olarak Türk tarihinin en önemli dönemlerinden biridir. Büyük Taarruz ise bu dönemin hayatîyetini sembolize eden bir savaştır. Bu nedenle Cumhuriyet'in ilk yıllarında Büyük Taarruz'u konu edinen birçok tiyatro eseri kaleme alınmış, böylelikle Millî Mücadele tüm yönleriyle yeni nesillere aktarılmaya çalışılmıştır³.

Çalışmamızda 1923–1940 yılları arasında yazılan tarihî oyunlarda, Büyük Taarruz'un ve Millî Mücadele'nin ne şekilde ele alındığını, tematik kurgunun nasıl şekillendirildiği, eserlerin olay örgülerinde tespit edilen çatışma ve karşılaşmalardan hareketle tespit etmeyi hedefledik.

2. Büyük Taarruz'u Konu Edinen Metinlerde Tematik Yapı

Avni Candar'ın 30 Ağustos adlı eseri, adından da anlaşılacağı gibi konusunu Büyük Taarruz ve Millî Mücadele'den alır. Oyunun temasını vatan sevgisi ve millî bütünlük olarak tespit etmek mümkündür. Eserde vatan sevgisi temi, olay örgüsünün kurgulanışıyla ve oyun kişilerinin söylemleri ile sürekli ön plânda tutulmuştur.

Eserde anlatılan olaylar bir Anadolu köyünde geçer. Düşmanın ilerleyişini duyan köylü, Millî Mücadele'ye katılmaya karar verir. Köy halkı kadınından erkeğine, imamından muhtarına ve sıradan insanına kadar tek

² Hülya Nutku, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Osmanlıyı konu edinen oyunlar yazılmadığını, bunun yerine Kurtuluş Savaşı ve devrimler üzerine oyunlar yazıldığını belirtir. Nutku'ya göre bu oyunların ortak vasfı kahramanlarla, Osmanlı kalıntısı yozlaşmış çevre arasında ilişki kurmaktır. (Nutku, 1986: 68) Bu cümlelerden de anlaşılacağı gibi dönemin sanatçısı belirli bir ideolojik yaklaşımın sonucu olarak konu seçimini gerçekleştirmiştir.

Tiyatro ile devlet (egemen güç) arasındaki bahsedilen ilişkinin tarihsel boyutunu Tahsin Konur şu şekilde ifade eder:

"Tiyatro, başlangıcından günümüze kadar, zaman zaman devletin egemen düşüncesinin yayılması açısından da etkin bir araç olarak değerlendirilmiştir." (Konur, 2001: 15)

Kemal Karpat da söz konusu eserlerin yenilikleri kökleştirip yaymak için bir araç olarak kullanıldığını belirtir. (Karpat, 1962: 22) Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. (Karadağ, 1988; Şener, 1988)

³ Hülya Nutku bu oyunların asıl özelliklerini "Kurtuluş Savaşı'nı ele alan oyunlara baktığımız zaman oyunlardaki idealleştirilmiş kahramanlar yoluyla ahlaksak perspektife ağırlık verilmiş, vatanseverlik gibi yüce duyguların işlenmesiyle ahlaksal yan, zaman ve mekandan ağırlıklı olarak işlenmiştir." (Nutku, 1986: 85) şeklinde ifade eder. Metin And, Kurtuluş Savaşı'nı konu edinen Halit Fahri Ozansoy'un On Yılın Destanı adlı oyunu için "...daha çok Kurtuluş Savaşı'nı ve devrimi anıtların çabasında olan, dramatik niteliklerden yoksun bir kutlama gösterisi" ifadelerini kullanır. (And, 1983: 499) Bu düşünce bu dönemde kaleme alınan tarihî oyunların geneli için geçerlidir.

"Büyük Taarruz" occupied an extremely important position in the period, that would end in the rescuing of the motherland and the establishment of the Turkish Republic.

On this reason "Büyük Taarruz" has gained a symbolic meaning in the building of the National State. Literature as well as other branches of art studies closely people and the problems of the society they live in. As a matter of fact, in the period after the Republic was established there appeared novels, short stories, poems and plays in our literature, the chief topic of which was the Independence War. In this work we are going to study the way in which the topic of the National Struggle and "Büyük Taarruz" was applied in the plays written in the period of 1923-1940.

Key-words: Turkish Theatre, Great Offensive, Historical Drama

GİRİŞ

Türk Tiyatrosunda Tanzimat sonrasında başlayan tarihî malzemeye yöneliş, Cumhuriyet'in ilk yıllarında artarak devam etmiştir. Sözü edilen ilginin en belirgin nedeni olarak, Cumhuriyet Türkiye'sinin ideolojik kurgusu ve bu kurguya uygun yurttaş profilini oluşturma ve yaygınlaştırma gayreti gösterilebilir¹. Bu noktada, Cumhuriyet'in ilk yirmi beş yılında yazılan tarihî tiyatrolara kaynaklık eden iki tarihsel kesit dikkat çeker: İslamiyet Öncesi Türk Tarihi ve Millî Mücadele Dönemi. Bunlardan ilki kurulan ulus devletin mensuplarına Osmanlı dışında bir tarihî arka plân hazırlamak gayesini güderken; ikincisi Cumhuriyet'in kuruluşuyla neticelenen tarihî sürecin ulus devletin inşasında aslî unsur (ulusal tarih anlamında) konumuna getirilme amacını güder. Söz konusu tespiti tarihî tiyatrolarla ilgili araştırmalarda ve

¹ Hilmi Kurtuluş, Cumhuriyet Dönemi'nde tiyatro alanında yaşanan gelişimi değerlendirirken tiyatronun söz konusu dönemde sadece bir eğlence yeri değil bir kültür yuvası haline geldiğini belirtir. (Kurtuluş, 1987: 88) Tiyatronun bir kültür yuvası olarak nitelendirilmesi yukarıda değindiğimiz kültürel dönüşümde üstlendiği rol önemli bir etkidir. Özdemir Nutku, tiyatromuzda yerli oyunlar ile çeviri eserleri karşılaştırdığında (1927-1994), yerli oyunların 1931-1946 yılları arasında en yüksek rakama ulaştığını belirtir. (Nutku, 1999: 79) Bize göre bu tespit de Cumhuriyet'in ilk yıllarında tiyatronun batılılaşma ve ulus devletin inşası süreçlerinde üstlendiği rol hakkında ileri sürülen düşünceleri desteklemektedir. Metin And tiyatronun Cumhuriyet'in ilk döneminde üstlendiği rolü ifade etmek için 'inkılâp fikirlerinin ve duygularının halka ifadesi hususunda en kuvvetli vasıta' nitelendirmesini yapar. (And, 1973: 65)

bu dönem yazarlarının kendi ifadelerinde görmek mümkündür².

Millî Mücadele, Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş sürecini kapsayan bir zaman dilimi olarak Türk tarihinin en önemli dönemlerinden biridir. Büyük Taarruz ise bu dönemin hayatîyetini sembolize eden bir savaştır. Bu nedenle Cumhuriyet'in ilk yıllarında Büyük Taarruz'u konu edinen birçok tiyatro eseri kaleme alınmış, böylelikle Millî Mücadele tüm yönleriyle yeni nesillere aktarılmaya çalışılmıştır³.

Çalışmamızda 1923–1940 yılları arasında yazılan tarihî oyunlarda, Büyük Taarruz'un ve Millî Mücadele'nin ne şekilde ele alındığını, tematik kurgunun nasıl şekillendirildiği, eserlerin olay örgülerinde tespit edilen çatışma ve karşılaşmalardan hareketle tespit etmeyi hedefledik.

2. Büyük Taarruz'u Konu Edinen Metinlerde Tematik Yapı

Avni Candar'ın 30 Ağustos adlı eseri, adından da anlaşılacağı gibi konusunu Büyük Taarruz ve Millî Mücadele'den alır. Oyunun temasını vatan sevgisi ve millî bütünlük olarak tespit etmek mümkündür. Eserde vatan sevgisi temi, olay örgüsünün kurgulanışıyla ve oyun kişilerinin söylemleri ile sürekli ön plânda tutulmuştur.

Eserde anlatılan olaylar bir Anadolu köyünde geçer. Düşmanın ilerleyişini duyan köylü, Millî Mücadele'ye katılmaya karar verir. Köy halkı kadınından erkeğine, imamından muhtarına ve sıradan insanına kadar tek

² Hülya Nutku, Cumhuriyet'in ilk yıllarında Osmanlıyı konu edinen oyunlar yazılmadığını, bunun yerine Kurtuluş Savaşı ve devrimler üzerine oyunlar yazıldığını belirtir. Nutku'ya göre bu oyunların ortak vasfı kahramanlarla, Osmanlı kalıntısı yozlaşmış çevre arasında ilişki kurmaktır. (Nutku, 1986; 68) Bu cümlelerden de anlaşılacağı gibi dönemin sanatçısı belirli bir ideolojik yaklaşımın sonucu olarak konu seçimini gerçekleştirmiştir.

Tiyatro ile devlet (egemen güç) arasındaki bahsedilen ilişkinin tarihsel boyutunu Tahsin Konur şu şekilde ifade eder:

"Tiyatro, başlangıcından günümüze kadar, zaman zaman devletin egemen düşüncesinin yayılması açısından da etkin bir araç olarak değerlendirilmiştir." (Konur, 2001: 15)

Kemal Karpat da söz konusu eserlerin yenilikleri kökleştirip yaymak için bir araç olarak kullanıldığını belirtir. (Karpat, 1962: 22) Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. (Karadağ, 1988; Şener, 1988)

³ Hülya Nutku bu oyunların asıl özelliklerini "Kurtuluş Savaşı'nı ele alan oyunlara baktığımız zaman oyunlardaki idealleştirilmiş kahramanlar yoluyla ahlaksak perspektife ağırlık verilmiş, vatanseverlik gibi yüce duyguların işlenmesiyle ahlaksal yan, zaman ve mekandan ağırlıklı olarak işlenmiştir." (Nutku, 1986: 85) şeklinde ifade eder. Metin And, Kurtuluş Savaşı'nı konu edinen Halit Fahri Ozansoy'un On Yılın Destanı adlı oyunu için "...daha çok Kurtuluş Savaşı'nı ve devrimi anıtlştırma çabasında olan, dramatik niteliklerden yoksun bir kutlama gösterisi" ifadelerini kullanır. (And, 1983: 499) Bu düşünce bu dönemde kaleme alınan tarihî oyunların geneli için geçerlidir.

Yine bu bağlamda Aksaz, Sipsin, Selimiye, Beyyurdu, Akçalı, Kumartaş, Bostanlı, Eski Eymir, Susuz, Avlak, Eydemir köylerindeki bütün kerestelik malzemeyi köylünün elinden almak suretiyle gasp etmişlerdir. Bu cümleden olarak, Köy yerlerinde ne kadar ağaç varsa çoğunu tahrip etmişler, bağlardaki asma kütüklerini bile tahrip etmekten geri durmamışlardır. Firar etme aşamasında Eğret köyüne geldiklerinde köylüleri harman yerine toplamakla, kendilerinden memnun olup olmadıklarını sormuşlar, birer bahane uydurarak köylülerin harman yerine topladıkları kurumuş mahsulatlarını ateşe vermek suretiyle tahrip etmişlerdir.

Yunanlıların çirkinlikleri ve zulümleri esasında Büyük Taarruz sonrasında da devam etmiştir. Nitekim, rapora göre Karahisar-ı Sahib Sancağı'nı terk ederlerken hükümet konağı, İzmir ve İstanbul istasyon caddesi civarındaki mühim makine ve techizatı ateşe vermişlerdir. Karahisar-ı Sahib Sancağı'nı tahrip etmekle görevli bir tahrip müfrezesi oluşturmuşlar, ancak Türk ordusunun kısa zaman süresi içerisinde Afyonkarahisar'a intikalini tamamlamasıyla bir çok akibetleri yarım kalmıştır.

Bilindiği gibi sancak merkezinde bir kısım Ermeniler oturmaktaydılar. Fransız gezgin ve seyyah Vitali Cuinet'in verdiği bilgilere göre¹⁴ (Cuinet, 1890:XVI-XIX)sancak merkezinde iki mahalle Ermenilerden oluşmaktaydı. İşte bu Ermenileri kullanmak suretiyle Ermenilere ".....Şehri terk ediniz. Balmahmut'a kadar gidiniz. Orada harp edeceğiz....." diyerek Ermeni ahaliyi bir tek fert kalmamak üzere beraberlerinde alıp götürmüşlerdir. Esasında yüzlerce yıl birlikte kardeşçe yaşamış bulunan Ermenilerin kışkırtılma süreçlerinde başlangıçta Rusya, Fransa ve İngiltere'nin Ermenilere yaptığı kötülöklere son darbeyi Yunanlılar vurmuştur denilebilir.

Yunanlılar şecerelerine uygun davranarak, Karahisar-ı Sahib Sancağı merkezini terk etmek üzere iken altıyüz kişilik Müslüman Türk grubunu kentin en önemli ibadet mekanlarından birisi olan İmaret camii'ne doldurmak suretiyle diri diri yakmak istemişler, ancak Türk ordusunun şehre girmek üzere olduğunu haber alan kadınlarımız camiye hücum ederek, kilitleri kırmak ve erkekleri tahliye etmek suretiyle diri diri yanmaktan kurtarmışlardır.

Yunanlılar kentteki Müslüman ahaliye ticareti yasaklamışlardır. Diğer kentlerden göç vasıtasıyla kente gelen tüccar ve esnaflara ticaret yapmak üzere izin vermişlerdir.

¹⁴ Bu durumu Resmi devlet belgesi olan vilayet salnameleride doğrulamaktadır. Bkz., Hüdâvendigâr Vilâyeti Salnâmesi H. 1303/M.1885, 13. Defa, Vilâyet Matbaası, s. 245.

Çeşitli hastalıklı ve frengili kadın ve erkek getirmişler, bunları İslam ahaliden erkek ve kadınlarla temas ettirerek Müslüman Türklere hastalık aşılama yolunu seçmişlerdir.

Bu mühim rapora göre, yerleşim yerlerinden gelen rapor, bilgi ve belgelere göre 12 mahalle ve 55 köyün çeşitli mezalime maruz kaldığı anlaşılmaktadır. Bu mahalle ve köylerde ikiyüz elli şehit ve elli yaralı, yüz otuzbir esir ile beşyüz kişi hapis, otuz altı kişi darp ve işkence görmüş, ikibin yetmiş dokuz hane tamamen ya da kısmen yakılarak veya tahrip edilerek ortadan kaldırılmıştır.

Maddi açıdan ortaya çıkan zarar ise 12 mahalle 932.547 lira ve 55 köyün zararı 42.196. 806 liradan oluşmaktadır.

Hükümet, Yunan mezaliminden zarar gören halkın zararlarını tazmin etmek için ödenek tahsisatında bulunmuştur¹⁵. BCA-030-10-5-30-37. İzmir ve Bursa vilayetleriyle, Aydın, Ertuğrul, Eskişehir, İzmit, Balıkesir, Kala-yı Sultaniye, Kütahya ve Karahisar-ı Sahib livalarında Yunan işgali esnasında yakılan ve tahrip edilen evlerin inşası ve tamiri için 1339 senesinde Karahisar-ı Sahib Sancağı için şu tahsisatta bulunmuştur. (BCA-272-12-40-40-11).

¹⁵ Yunan işgâline mâ'rûz kalan mahallerde ba'zı mertebe tâ'mirât ve inşâ'at icrâsı ve açıkta bulunan ahâlîye nümûneleri vechile hâneler inşâ'sı maksadıyla geçen sene beşyüzbin lira tahsis edilmiş ve Maliye bûdcesine mevzû olan işbû tahsîsâtından vilâyet ve mutasarrıflıklara vukû'bulan tevzî'âtı mübeyyin cedvel ile işbû tahsîsâtın sûreti sarfını mübeyyin mu'âvenet-i içtimâ'îyye ta'limât-nâmelerinden bir nüshası leffen arz-ı takdîm kılınmıştır. İşbû tahsîsât bilhassa açıkta kalan ve muhtâc-ı mu'âvenet ve ibâte bulunan halkın te'min-i iskânları maksadına ma'tûf olduğu cihetle bu sene zarfında aynı maksatla miktârı kâfi tahsîsât istihsâli mertebe-i vücûda görülmektedir. Havâliyy-i müstahlasadaki tahribâtın azâmeti muvâcehesinde hakkıyla imârat vücûda getirilmesi pek çok para sarfına mütevakıf ve buna sı'a-i mâli müsâit olmayacağı derkârdır. Ancak tedrici bir ümrân ve tekâmülün ve en zarûri ihtiyacât-ı iskâniyenin temini için bu sene zarfında miktâr-ı kâfi tahsîsât istihsâli maksadıyla mukaddema mülhakattan celb olunan cedavil ve malumattan istinbaten havâliyy-i mezkûrede vuku bulan tahribâtın derece ve miktarına ve yalnız muhtâcin hanelerinin inşası için mahallerinden talep olunan tahsîsata dair tanzim kılınmış olan bir kıta cedvel leffen takdim kılınmıştır efendim. Fi-12 Eylül Sene 1339.

Yer Adları	Tamamen yanan köyler	Kısmen yanan köyler	Tamamen yanan haneler	Kısmen yanan haneler	Hane başı	Komisyon dan talep olunun para gurus-lira	1338 senesinde verilen Gurus-lira	1339 senesinde verilmesi lazim gelen Gurus-lira
Merkez Bolvadin Sandıklı Aziziye Çivril Dinar Geyikler			5		6	28000	0	2 8000

Yakın dönemlerde Türk-Yunan dostluk ve ikili ilişkilerinin geliştirilmesi açısından özellikle tarih ders kitaplarından Yunanlıların Türkler ve Türklerinde Yunanlılar aleyhinde kullandıkları olumsuz sözlerin çıkartılması yönündeki bazı düşünceler ve bundan sonra ortaya çıkan, bazı icraatlar ise Türk Milletinin yüreğinde ve vicdanında derin yaralar açmıştır. Tarih geçmişteki olayların tekrarı olacaksa ve ders alınmayacaksa, tarih okumanın pratikte yararı olmayacaktır.

KAYNAKÇA

Arşiv Belgeleri

Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Arşivi:(ATASE ARŞİVİ), Kl.İSH-Kt.-197-Gl.-40-B.-40-1; ATASE ARŞİVİ, Kl.İSH-Kt.120-Gl.152-B-152-1; ATASE ARŞİVİ, Kl.İSH,Kl.-1588, Ds. 42-46-A,Fh.-242.; ATASE ARŞİVİ,Kl. 1702-Ds.520-Fh.61.; ATASE ARŞİVİ,Kl. 1702-Ds.520-Fh.61.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivleri=(BCA)-030-10-5-30-37.; BCA-272-12-40-40-11
Sözlü Kaynaklar

Murtazabey oğlu Ahmet, 81 yaşında, serbest meslek. (20.06.2005).

Mustafa oğlu Hüseyin 91 yaşında. Serbest Meslek,(20.06.2005).

Kitap ve Makaleler

Anadolu'da Yunan Zulüm ve Vahşeti. (1338), İstanbul: Matbuat ve İstihbarat Matbaası.
Hüdâvendigâr Vilâyeti Salnâmesi, (H. 1303/M.1885), 13. Defa, Vilâyet Matbaası.

CUINET, Cuinet, (1890) La Turquie d'Asie Geographie Administrative Statistique Descriptive Et Raisonnee De Chaque Province De L'Asie-Mineure, Paris: Tome I.